

רבי מנחם רקנאטי

המקובל מן העיירה האיטלקית, שאסף את אור כל הדורות שלפניו אל פירוש אחד על התורה, וזכה לסודות בחלום

על גבעה ירוקה במחוז מרקה שבאיטליה, לא הרחק מחוף הים האדריאטי, יושבת עיירה קטנה בשם רקנאטי. לפני כשבע מאות שנה ישב בה יהודי אחד, ולמד, וכתב, וחלם חלומות של תורה. ובזכותו, שמה של העיירה האיטלקית הקטנה הזאת נשמע עד היום בכל בית מדרש של מקובלים. זה רבי מנחם בן בנימין רקנאטי זצ"ל, "הרקנאטי", מראשוני המקובלים באיטליה.

הוא לא ישב בגירונה ולא בצפת, רחוק ממרכזי הקבלה הגדולים של דורו. ובכל זאת, הוא אסף אליו את האור של כל הדורות שלפניו, מן הראב"ד ובנו ועד הרמב"ן, מחסידי אשכנז ועד ספר הזוהר, ומסר אותו הלאה, בפירוש אחד על התורה, אל כל הדורות שאחריו.

מקובל בעיר רחוקה

רבי מנחם נולד בערך בשנת ה'י' (1250), וחי בעיר רקנאטי, שעל שמה הוא נקרא. על חייו האישיים נשמר מעט מאוד. אנחנו לא יודעים מי היו הוריו מלבד שם אביו, רבי בנימין, ולא ידוע לנו בוודאות מי היו רבותיו. אבל מתוך ספריו אפשר לראות את בית המדרש שבנה לעצמו בתוך הלב: ספרים של חסידי אשכנז, רבי יהודה החסיד ורבי אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח, לצד ספרי מקובלי ספרד, ובראשם הרמב"ן, שאת דבריו הוא מביא שוב ושוב.

הוא היה גם פוסק. "פסקי הלכות" שלו, הנקראים "פסקי ריקנאטי", נלמדו בבתי המדרש, ומרן השולחן ערוך מביא מהם להלכה.

יש משהו מעודד בדמות הזאת. רבי מנחם לא חי ליד רב גדול, ולא היה בעיר מלאה מקובלים. הוא ישב בעיירה קטנה, עם ספרים, עם תפילה ועם געגוע לאמת. ומי שמחפש באמת, הקב"ה שולח לו את מה

שהוא צריך. לפעמים דרך ספר, ולפעמים, כמו שנראה, דרך חלום.

סמטה בעיר העתיקה של רקנאטי, שעל שמה נקרא רבי מנחם

חלום בליל חג

הרקנאטי מספר בפירושו לתורה על כמה דברים שנגלו לו בחלום. ואחד מהם הוא סיפור אישי ומרגש, שהוא מביא בפרשת אמור, כשהוא מבאר את סוד ארבעת המינים ואת הצורך לחבר את האתרוג אל שאר המינים:

”וסוד זה נגלה אלי בחלום בלילי י”ט הראשון של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הרי יצחק ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו”ד ה”א והיה מרחיק הה’ אחרונה מן הג’ אותיות הראשונות ואמרתי לו מה זה עשית והשיב כך נוהגין במקומינו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם ואשתומם על המראה ואין מבין”

פירוש הרקנאטי על התורה, פרשת אמור

ולמחרת, בשעת נטילת הלולב, הבין. הוא ראה שהאורח שלו מנענע רק את הלולב ושאר המינים, בלי האתרוג. והוא כותב: “והבנתי פתרון חלומי וחזר בו”.

האתרוג, הוא מסביר, רומז לשכינה, לה"א האחרונה שבשם הקדוש. מי שמפריד את האתרוג משאר המינים, כאילו מרחיק את האות האחרונה מן השם. והחלום בא ללמד אותו את הסוד הזה, ולתקן מנהג של יהודי אחר.

תחשבו על התמונה. ליל חג ראשון של סוכות. אורח מארץ רחוקה ישן בבית. ובעל הבית חולם עליו חלום מוזר, ואינו מבין. ורק בבוקר, בבית הכנסת, כשהוא מסתכל על הלולב שביד האורח, פתאום הכל מתחבר. אני אוהב את הסיפור הזה כי הוא מראה שבעולם של צדיק, החלום, המצווה והאהבה לאורח, הכל אחד. הוא לא נזף באורח. הוא הבין, ויחזר בו".

ובמקום אחר, בפרשת וירא, כשהוא מסביר סוד בעניין שלושת המלאכים שבאו אל אברהם אבינו, הוא כותב בפשטות: "זה הענין נגלה אלי בחלום הלילה".

שומר השלשלת

אחד הדברים החשובים ביותר שעשה הרקנאטי הוא שמירת המסורת. הוא זה שרשם לדורות את שלשלת הקבלה, איך עברה החכמה מאליהו הנביא אל חכמי פרובאנס, ומהם אל ספרד:

"שהיה נגלה לו אליהו ז"ל כי נגלה לרבי דוד אב ב"ד ולמד לו חכמת הקבלה ומסרה לבנו הראב"ד וגם לו נגלה והוא מסרה לבנו ר' יצחק סגי נהור שלא ראה מעולם וגם לו נגלה והוא מסרה לב' תלמידיו האחד ר' עזרא שפירש שיר השירים והאחד ר' עזריאל ואחריהן נמשכה להרמב"ן ז"ל"

פירוש הרקנאטי על התורה, פרשת נשא

ושם, מיד אחר כך, הוא מביא פירוש נוסף, "חדשתיו מלבי", ומוסיף: "וכלן דברי אלהים חיים הם". גם כשהוא מחדש, הוא אינו דוחה את דברי הקודמים.

ודבריו אלה לא נשכחו. רבי חיים ויטאל, בהקדמתו לשער ההקדמות, כשהוא מספר כיצד זכה האר"י לגילוי אליהו, מוסיף "וכמו שאירע להראב"ד ז"ל", ומביא זאת בשם הרקנאטי. והוא שהעביר גם את העדות המופלאה על רבי יצחק סגי נהור, שאף על פי שהיה עיוור, היה מרגיש באוויר ואומר "זה חי וזה מת", ושהיה גדול בתפילתו על החולים כרבי חנינא בן דוסא.

הסולם והשער

יש בפירושו לתורה דברים שכל אחד מאיתנו יכול לקחת איתו. בפרשת ויצא, על חלום הסולם של יעקב אבינו, הוא כותב שהסולם הוא דרך לעלות בה אל חצר המלך. יעקב, הוא אומר, היה כמו אדם שיודע את מלכות ה', אבל אינו יודע מאיזה צד להיכנס:

"ולא היה יודע מאיזה צד יכנס בו והראה לו השם יתעלה דרך הכניסה על ידי הסולם הנזכר כענין שנאמר זה השער ליי צדיקים יבאו בו"

פירוש הרקנאטי על התורה, פרשת ויצא

כמה יהודים מרגישים בדיוק כך. הם יודעים שיש מלך, הם רוצים להתקרב, אבל אינם יודעים מאיפה להתחיל. והרקנאטי מלמד שגם יעקב אבינו, הבחיר שבאבות, היה צריך שהקב"ה יראה לו את השער. אין בושה לא לדעת. צריך רק לבקש, והקב"ה מראה את הדרך.

מעט מעט

ובפרשת בראשית, כשהוא מדבר על גן עדן ועל מה שעובר על הנשמה אחרי שהיא יוצאת מן העולם, הוא מביא דעה של חכמים, שהנשמות אינן עולות מיד אל האור העליון, אלא נכנסות קודם לגן עדן התחתון. והטעם:

”כי הרגיל בחשך אם יסתכל באור גדול לא יוכל לסובלו עד שירגיל עצמו מעט מעט ואח”כ יסתכל באור הגדול”

פירוש הרקנאטי על התורה, פרשת בראשית

אני חושב שזה נכון לא רק לנשמה אחרי הסתלקותה. זה נכון לכל אחד מאיתנו בעולם הזה. מי שרוצה להתקרב לקב”ה, לא קופץ בבת אחת אל האור הגדול. עולים מעט מעט. מצווה ועוד מצווה, תפילה ועוד תפילה, דף ועוד דף. ואין סיבה להתייאש כשהאור עדיין נראה רחוק. גם העיניים צריכות זמן להתרגל.

מה חידש

הרקנאטי לא כתב כדי להמציא שיטה חדשה. הוא כתב כדי לאסוף ולמסור. ובזה הייתה גדולתו.

◆ גשר בין אשכנז לספרד

בספריו נפגשות לראשונה, בצורה כל כך רחבה, שתי מסורות: תורת הסוד של חסידי אשכנז, ותורת הספירות של מקובלי פרובאנס וספרד. הוא הביא אותן יחד, זו לצד זו, ולימד שהן משלימות זו את זו.

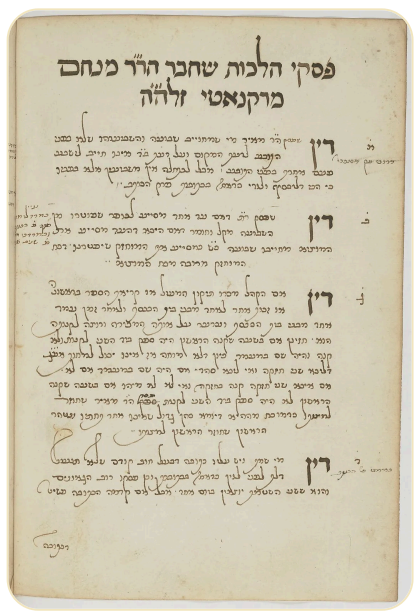
◆ הזוהר הקדוש בפירוש התורה

הרקנאטי היה מן הראשונים שהביאו בפירושם לתורה מאמרים רבים מספר הזוהר, בלשונם, פסוק אחר פסוק. את פירושו לפרשת בראשית, למשל, הוא פותח במילים ”לפי דעת רז”ל ומה שנראה מכוונתם בספר הזוהר”, ומביא אחר כך מספר הבהיר ומן המדרשים. כך התחילו מאמרי הזוהר להיכנס אל לימוד החומש של הלומדים.

◆ טעם לכל מצווה

בספרו ”טעמי המצוות” הוא מסביר את המצוות על דרך הסוד. כל מצווה, לפי דרכו, היא תיקון בעולמות העליונים, וחיבור של המידות זו בזו. ולכן אין מצווה קטנה, ואין פרט שאינו חשוב, כמו האתרוג שאסור להפריד אותו מן הלולב.

ארבעה חיבורים נשארו בידינו מרבי מנחם רקנאטי, ושלושה מהם בחכמת הקבלה:

”פסקי הלכות שחבר הר”ר מנחם מריקנאטי”, בכתב יד עתיק בספרייה

הלאומית של צרפת

פירוש הרקנאטי על התורה

פירוש על דרך האמת

פירוש לכל חמשת חומשי התורה על דרך הקבלה, מלא במובאות מן הזוהר ומספר הבהיר ומדברי הרמב"ן. נדפס לראשונה בוונציה בשנת ה'רפ"ג (1523), ורבי מרדכי יפה, בעל הלבושים, חיבר עליו את ביאורו "לבוש אבן יקרה".

טעמי המצוות

סוד המצוות

ביאור למצוות התורה על דרך הסוד. נדפס יחד עם פירוש התפילות בקושטא, בשנים ה'ש"ג עד ה'ש"ד (1543 עד 1544), ושוב בבזל בשנת ה'שמ"א (1581).

פירוש התפילות

כוונת התפילה

ביאור על תפילות הסידור, שבו הוא מגלה מה מסתתר מאחורי המילים שאנחנו אומרים כל יום, ומה הקשר בין התפילה לבין הספירות העליונות.

פסקי ריקנאטי

פסקי הלכות

החיבור ההלכתי שלו, אוסף של פסקים מדברי הגאונים והראשונים. נדפס בבולוניה בשנת ה'רצ"ח (1538), ומובא בשולחן ערוך ובספרי הפוסקים.

שיטתו בעבודת ה'

◆ יחוד בכל מעשה

אצל הרקנאטי, כל מצווה היא יחוד. ארבעת המינים מאחדים את המידות העליונות, והאתרוג, שהוא כנגד השכינה, צריך להיות סמוך ללולב. ומכאן לכל עבודת ה': מי שמקיים מצווה בשלמות, בלי להפריד חלק ממנה, מחבר את השם הקדוש בשלמותו.

◆ כבוד לכל הדעות

שוב ושוב הוא מביא כמה פירושים זה לצד זה, וחותרם "וכלן דברי אלהים חיים הם". אין אצלו ביטול של הקודמים. כל מי שלמד באמת, יש לו חלק בתורה.

◆ לב פתוח לרמזים מלמעלה

והוא לימד, בדוגמה האישית שלו, שאדם שעוסק בתורה בטהרה צריך לשים לב לרמזים שהקב"ה שולח לו. חלום בלילה, מראה בבוקר בבית הכנסת, אורח שנכנס לבית. כל אלה יכולים להיות שליחים של אמת.

מופתים ועדויות

על חייו של הרקנאטי לא נשמרו כמעט סיפורי מופת. מה שנשאר בידינו הוא העדות שלו עצמו, בספרו: החלומות שבהם נגלו לו סודות התורה, והכבוד העצום שרחשו לו גדולי המקובלים בדורות שאחריו. רבי חיים ויטאל מביא

את דבריו בהקדמתו, רבי מרדכי יפה חיבר פירוש שלם על ספרו, ופירושו לתורה נדפס פעמים רבות ונלמד עד היום.

הסתלקותו

רבי מנחם רקנאטי נסתלק בערך בשנת ה'ע"א (1310). מקום קבורתו ויום פטירתו לא נשמרו. אבל העיר שבה חי נשארה כמו מצבה גדולה לזכרו: עיירה עתיקה על ראש גבעה, ששמה נקשר בשמו לעולמים. ויש משפחות בישראל שנקראות עד היום "רקנאטי", ומצאצאיו נמנה רבי יעקב ישראל פינצי מרקנאטי.

ויש בזה משהו יפה. מי שאסף בספרו את האור של כל הדורות, לא השאיר ציון של אבן. הוא השאיר ספר, וכל מי שפותח אותו, מדליק מחדש את הנר שלו.

מה הוא משאיר לנו

הרקנאטי מלמד אותנו שאפשר להיות רחוק מכל המרכזים הגדולים, ובכל זאת להיות חוליה חשובה בשלשלת. מי שמחפש את האמת בלב שלם, גם בעיירה קטנה, הקב"ה מאיר את עיניו.

הוא מלמד אותנו לכבד את כל מי שלמד לפנינו, "וכלן דברי אלהים חיים הם". מלמד אותנו לא להפריד את האתרוג מן הלולב, לקיים כל מצווה בשלמותה. ומלמד אותנו לשים לב: לפעמים התשובה לשאלה הכי עמוקה שלנו מחכה לנו בבית הכנסת, בבוקר של חג, ביד של אורח.

זכותו של רבי מנחם רקנאטי תגן עלינו ועל כל עם ישראל, ונזכה לקיים כל מצווה בשלמותה, ולייחד את השם הקדוש בשלמות, במהרה בימינו, אמן.

מקורות

פירוש הרקנאטי על התורה, פרשת וירא, פרשת אמור, פרשת נשא ופרשת כי תצא; טעמי המצוות; פירוש התפילות; פסקי ריקנאטי; רבי חיים ויטאל, הקדמה לשער ההקדמות; רבי מרדכי יפה, לבוש אבן יקרה; חיד"א, שם הגדולים.

קרדיט תמונות: מבט על העיר רקנאטי, וסמטה בעיר העתיקה, צילומים: Sirleonidas, CC BY-SA 4.0, דרך Wikimedia Commons. דף מכתב יד פסקי הלכות לרבי מנחם מריקנאטי, הספרייה הלאומית של צרפת (Hébreu 405): נחלת הכלל (Public domain), דרך Wikimedia Commons.

המימד הנוסף · הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 · ravbiton.com · לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה